

і дітьми з різних типів сімей: підготовка і проведення”; огляд наукової та навчально-методичної літератури; випуск прес-релізів з проблеми професійного самовизначення юнацтва; проведення методичних консультацій для вчителів на базі методоб’єднання класних керівників. Кожна форма названої роботи спрямована на забезпечення конкретного кінцевого результату, заплановано проведення індивідуальних консультацій для вчителів, які здійснюватимуться під нашим керівництвом у формі науково-методичного сервісу.

Особлива увага у рамках формувального експерименту приділяється підтримці діяльності батьківських комітетів і проведенню батьківських зборів, для чого розроблено комплекс авторських методичних сценаріїв [3]. Система роботи школи з педагогічної підготовки батьків щодо професійного самовизначення передбачає застосування широкого спектру названих форм педагогізації, специфіка яких визначається комплексом спеціально підібраних методичних матеріалів: анкет різного спрямування (“анкетне дзеркало”, “анкета самовизначення”); пам’яток для батьків різної спрямованості відповідно до теми зборів; методик, адаптованих нами спеціально для роботи з батьками щодо професійного самовизначення їхніх дітей-старшокласників: “Мотиви вибору професії” за М. Пряжниковим; “Професійні установки старшого школяра” за І. Кондаковим; “Діагностика професійних намірів старшокласника” за Е. Зеєром, О. Рудей; “Визначення рівня професійної спрямованості” за Е. Зеєром, О. Рудей.

Список використаної літератури

1. Бех І. Наукові засади проведення експерименту / І. Бех, О. Кононко // Рідна школа. – 2001. – №10. – С. 46–40.
2. Лисак Н.О. Педагогічна взаємодія у процесі професійної підготовки / Н. О. Лисак // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. – Вип. 19 (72). – Запоріжжя, 2011. – С. 166-167.
3. Хромова О.Л. Батьківські збори: 10–11 класи / О. Л. Хромова. – К. : Шк. світ, 2012. – 112 с. – (Бібліотека “Шкільного світу”).

К. І. Чорна,
м. Київ

СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ МЕТОДИ ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ГІДНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті визначено сутність поняття культури гідності особистості, розглянуто основні типи гідності старшокласників: людська, власна та національна гідність. Розкрито основні методи виховання культури гідності шкільної молоді.

Ключові слова: культура гідності, типи гідності, методи виховання.

Становлення відкритого демократичного суспільства передбачає заміну старих авторитарних зовнішніх способів регулювання поведінки людей на нові, внутрішні регулятори, орієнтовані на особистостей з високим рівнем гуманістичної моральності. Одним із таких регуляторів є почуття власної гідності, оскільки саме через нього найефективніше регулюється поведінка людини, яка добровільно у цілковитій відповідності, гармонії зі своїми почуттями й переконаннями здійснює вчинки, що відповідають моральним вимогам суспільства.

Окрім того, не менш важливою є нагальна потреба народу України у створенні умов для вільного саморозвитку, реалізації своїх прав і свобод, поваги власної гідності. Останнє зумовлено тим, що гідність була, є і завжди буде життєвою потребою особистості.

Актуальність проблеми культури гідності старшокласників визначено положеннями Конституції України, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю (ст. 3), усі люди є вільними й рівними у своїй гідності та правах (ст. 21), кожен має право на повагу його гідності (ст. 28).

Витоки розуміння проблеми гідності беруть свій початок в античності. Аристотель, Платон, Протагор, Цицерон, Сократ пов'язували гідність особистості з виваженими судженнями, правильними вчинками, законослухняністю. В їхніх працях знаходимо врахування індивідуальних особливостей та особистісних цінностей у вихованні.

Саме в епоху античності людина була вперше проголошена “мірою всіх речей” (Протагор) і розглядалась як вище творіння природи. Сократ стверджував, що пізнати світ людина може, тільки пізнавши себе, свою душу, свої дії та вчинки. Він пов'язував гідність людини з розвитком її моральної самосвідомості.

Для Аристотеля почуття власної гідності означало ставлення людини до інших. Він підкреслював, що хто зважає на інших, але ні перед ким не принижується, а з людьми гідними тримається належним чином, той гордий.

Особливе значення для розуміння категорії гідності мають теоретичні розробки І. Канта. Визнання цінності і високого призначення людини незалежно від її станової належності, соціального походження, раси, нації – основа трактування категорії гідності великого мислителя [3]. І. Кант виступав з вимогою поважати гідність людини і стверджував, що людина повинна бути не засобом, а лише метою.

Східнохристиянська традиція пов'язувала гідність людини передусім із самозреченням, служінням вищому і вірою в Бога.

Сучасний історичний етап потребував зміни ставлення до особистості як до гвинтика соціального процесу, притаманного радянській епосі, перегляду переорієнтації виховання з держави на людину. Проблема гідності сьогодні розглядається як правова, філософська, етична, психологічна, психотерапевтична, педагогічна категорія. Відповідно відбулася диференціація цього поняття.

У вітчизняній педагогіці та психології проблема виховання гідності у дітей висвітлювалась у роботах І. Д. Беха, А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського, О. А. Захаренка, І. О. Синиці, С. В. Удовицької, Н. В. Чиренко, Ю. Зайцева; у зарубіжній – Д. Дьюї, Я. Корчака, М. Монтесорі, С. Френе, які визначали гідність як право дитини на повагу.

Розкриваючи сутність феномену, ми виходили з того, що культура гідності людини значною мірою залежить від сучасного розвитку права й етичної культури. Це відповідає базовому розумінню культури особистості як гармонії знань, умінь і ставлень. Знання й уміння опосередковують ставлення. Ставлення – це реальний дійсний зв'язок, який встановлює людина із суб'єктами і об'єктами навколишньої дійсності у своїй свідомості. Це зв'язок “Я – Я”, “Я –

Ти”, “Я – суспільство, нація”. Показниками ставлення особистості є її якості, які опосередковано несуть у собі значуще для людей – цінність. Оскільки саме визнання людини найвищою цінністю, а її прав пріоритетними характеризує найвищий рівень досягнення сучасної цивілізації, ми дійшли висновку, що *культура гідності особистості – це ціннісне ставлення до себе та до інших*.

Відповідно нами розроблено методики формування таких *видів гідності* учнівської молоді:

- людська гідність (правовий аспект) – Я – старшокласник, людина, європеєць, представник людства;
- особистісна, власна гідність – Я – учень, гуманіст, майбутній фахівець, нащадок і продовжувач славного роду;
- національна гідність – Я – українець, творець себе і держави, нації.

Поставлені завдання вирішувалися на основі трактування гідності як надцінності, духовного геному особистості [1] та найновітнішої концепції академіка НАПН України І. Д. Беха, яка втілює демократичні, гуманістичні ідеї стосовно формування, розвитку особистості, становлення її гідності – цілісної сучасної теорії особистісно орієнтованого виховання.

Для реалізації поставлених завдань на всіх етапах дослідження було використано комплекс взаємодоповнювальних науково-педагогічних методів:

- теоретичні: логіко-історичний аналіз педагогічних, психологічних, філософських праць із теми дослідження; синтез, порівняння, моделювання, узагальнення. Використання цих методів дало змогу уточнити поняття „культура гідності особистості”, розкрити сутність, структуру й особливості виховання цього феномену в учнів 9–11-их класів у сучасних умовах;
- емпіричні: безпосередні та опосередковані спостереження за учнями, їх анкетування, опитування, інтерв’ювання, бесіди, тести, написання творчих робіт. За допомогою цих методів виявлявся стан сформованості культури гідності молодших школярів;
- педагогічний експеримент: констатувальний, у перебігу якого визначалися рівні сформованості культури гідності старшокласників; формувальний, у процесі якого здійснювалось поетапне формування різних видів гідності, досліджувались педагогічні умови, за яких учнівська молодь здобувала уміння самопізнання, самооцінки, самоповаги, рефлексії.

Оскільки становлення розвитку культури гідності зростаючої особистості є проблемою не лише надзвичайно важливою, але й складною, ми застосовували найновіший розвивальний метод, який апелює до позитивного поведінкового досвіду молодої людини, сприяє глибинному зануренню в особистісну самосвідомість вихованця – авторський рефлексивно-експліцитний метод, розроблений І. Д. Бехом [2, с. 13–22]

Назва цього методу походить від слів “рефлексія” (лат. reflexio – вигин, відображення) – мислення, яке особа спрямовує на свій внутрішній світ, самоаналіз; та експліцитний (від лат. explicitus – розгорнутий) – явний, чіткий, доступний зовнішньому спостереженню і розумінню.

Суть методу полягає в тому, щоб через атмосферу довіри педагога до вихованця, упевненість у наявності в молоді основ благородства, самоповаги,

їхній орієнтації на добро, удосконалення повсякденного шкільного життя спонукати юнаків і дівчат до ґрунтовного усвідомлення свого внутрішнього світу (емоцій, почуттів, мотивів, цінностей, потреб, інтересів, бажань, прагнень, ідеалів). Адже без розуміння цієї психічної сфери неможливо вести мову про вихованця як суб'єкта духовної діяльності, на основі якої відбувається особистісний саморозвиток та боротьба зі своїм егоїстичними потягами. Рефлексія виступає основою самосвідомості.

Процес занурення вихованця у свої душевні глибини, їх осмислення і перебудова здійснюється під керівництвом педагога, який активізує рефлексивне мислення вихованця та сприяє винесенню його результатів назовні, тобто готує їх експлікацію з метою більшого усвідомлення і надання їм індивідуальної значущості.

Метод застосовується у такій послідовності:

- глибоке ознайомлення зі змістом того предмету, який буде виховуватись;
- визначення засобів формування, механізму виховання якості чи цінності;
- усвідомлення, як зазначений феномен вплине на стимулювання позитивної спрямованості вихованця (Я – доброцентроване);
- усвідомлення, як предмет виховання вплине на зменшення егоїзму учня (Я – егоцентроване);
- як якість чи цінність діє на іншого, на суспільне життя?;
- як вона оцінюється людьми?;
- чим вона винагороджується?;
- яка альтернатива певної чесноти?;
- які обставини можуть до неї призвести?;
- якими засобами можна цього уникнути?

Основна перевага рефлексивно-експліцитного методу полягає в тому, що вихованець не відчуває себе об'єктом педагогічного впливу, “рабом” моральної норми, не переживає стану підкорення моральним істинам, а сприймає їх як власний вільний вибір.

Окрім того, унікальність цього методу становить те, що його застосування може посилити виховну ефективність більшості форм та методів становлення особистості: бесід, круглих столів, дискусій, диспутів, мозкового штурму, педагогічних ситуацій, ділових ігор тощо.

Список використаної літератури

1. Бех І. Д. Гідність як духовний геном особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 1(62). – С. 76–89.
2. Бех И. Д. Рефлексивно-эксплицитный метод в воспитании личности // Материалы Международной научно-практической конференции в рамках VI Сибирского педагогического семинара [“Стратегия и ресурсы социального воспитания: вызовы XXI века”], (г. Новосибирск, 6–8 ноября 2012) / [под общ. ред. Т. А. Ромм, И. В. Хромовой]. – Новосибирск : Изд-во НГПУ, 2012. – Т. 1. – С. 13–22.
3. Кант И. О характере и образе мыслей / И. Кант // Соч. в 6-ти т. – Т. 6. – М. : Мысль, 1966. – С. 540–588.
4. Кант И. Основы метафизики нравственности. 1785 / И. Кант // Сочинения в 6 т. – Т. 4, ч. 1. – М. : Мысль, 1965. – С. 219–310.